

اردو فارسی افسانہ تجزیاتی و تقابلی مطالعہ

محمد کیومرثی، کراچی: شعبہ اردو، دانشگاه شاه عبداللطیف بتابی، ۲۰۱۰.
چاپ نخست، ۲۸۳ صفحہ.

علی کاوسی نژاد^۱ و صدیقہ السادات رجائی زاده^۲

محمد کیومرثی از اولین دانش‌آموختگان زبان و ادبیات دانشگاه تهران است که برای ادامه تحصیل به کشور پاکستان عزیمت نمود و از دانشکده خاورشناسی دانشگاه پنجاب شهر لاهور موفق به اخذ مدرک دکتری زبان و ادبیات اردو شده است. طی تحصیل در کشور پاکستان وی مقالات پژوهشی، تصانیف و ترجمه‌هایی انجام داده که از آن جمله می‌توان به کتاب «اردو فارسی افسانہ» اشاره کرد. این کتاب با همکاری گروه زبان و ادبیات اردو در دانشگاه «عبداللطیف بتابی» در شهر خیر پور از شهرهای ایالت سند پاکستان در آوریل سال ۲۰۱۰ میلادی در ۲۸۴ صفحه به چاپ رسیده است. کتاب موردنظر که حاصل تحقیق و پژوهش دکتر کیومرثی در دوره حضور وی در دانشگاه پنجاب لاهور است از لحاظ موضوع و محتوا دارای اهمیت بسزایی است، چون پیش از نگارش این کتاب هیچ محققى تا بدین اندازه به بررسی و نقد داستان‌های کوتاه اردو و فارسی و نیز مطالعه تطبیقی آنها نپرداخته بود و می‌توان محمد کیومرثی را از پیشگامان مطالعه و بررسی داستان‌نویسی در زبان اردو و فارسی به شمار آورد.

در زمینه ادبیات تطبیقی داستان‌های کوتاه اردو و فارسی در شبه‌قاره خصوصاً در پاکستان کار زیادی صورت نگرفته است. دکتر محمد کیومرثی در کتاب «بررسی تطبیقی داستان‌های کوتاه فارسی و اردو» نه تنها به بیان تاریخ صدساله داستان‌های کوتاه پرداخته بلکه به مشترکات داستان‌های کوتاه در زبان‌های فارسی و اردو اشاره نموده و اسلوب نوین را مورد نقد و بررسی خود قرار داده است که ایجاد چنین اثری قابل تحسین است. این اثر دارای سه فصل و هر فصل دارای زیر

۱. استادیار دانشگاه تهران.

۲. دکترای زبان و ادبیات اردو.

مجموعه‌های مربوطه بر اساس ترتیب زمانی می‌باشد. کتاب طبق گفته نویسنده، بررسی تاریخی داستان کوتاه اردو و فارسی طی صد سال گذشته است. در فصل اول با معرفی افسانه و تشکیل آن در زبان اردو، مؤلف به بررسی سیر تاریخی افسانه از آغاز تا عصر حاضر پرداخته است. در فصل دوم این ترتیب و سیر تاریخی در مورد تشکیل و تکمیل افسانه فارسی بیان شده است؛ و در فصل آخر کتاب، نویسنده با معرفی و بررسی داستان‌های کوتاه زبان اردو و فارسی به مقایسه آن دو پرداخته است.

از لحاظ زبانی کتاب دارای زبانی سلیس و عام فهم برای مخاطبان زبان اردو می‌باشد. توضیحات مختصر و مفید است. جملات کوتاه و به دور از پیچیدگی‌های اسلوبی اعم از واژه‌های متنوع، ترکیب‌های بلند، حاشیه‌پردازی و توضیحات مبهم است. نویسنده افکار و نظرات خود را با مفاهیم ساده به خواننده منتقل می‌کند.

آغاز قرن بیستم شروع تحول در ادبیات نثر و شعر اردو و فارسی به شمار می‌رود و همان‌گونه که محمدعلی جمال‌زاده با نوشتن داستان «یکی بود یکی نبود» از بنیان‌گذاران داستان کوتاه در فارسی به شمار می‌رود و صادق هدایت با هنر نویسندگی آن را به حد اعلای خود رساند در زبان و ادبیات اردو نیز نویسندگان و داستان‌نویسانی چون «پریم چند» و «سجاد حیدر یلدرم» با نوشتن داستان‌های کوتاه با پیروی از سبک رماتیسم و رئالیسم از بنیان‌گذاران داستان کوتاه به شمار می‌روند و «سعادت حسن منتو» از نویسندگان بنام و چیره‌دست شبه قاره هند و پاکستان توانست آن را به حد اعلای خود برساند و تا حدی توانست در این حیطة پیشرفت کند که خود را خدای داستان‌نویسی در زبان اردو نامید و بدون شک امروز نیز سبک نویسندگی و داستان‌نویسی سعادت حسن منتو بر زبان‌ها جاری و ساری است.

دکتر کیومرثی کتاب «اردو فارسی افسانه» را به سه فصل تقسیم کرده است. در فصل اول وی به تاریخچه شکل‌گیری داستان کوتاه در زبان اردو پرداخته است و آن را بر اساس نهضت‌های ادبی در زبان اردو به چهار دور تقسیم کرده است و با نگاهی دقیق و موşkافانه به مطالعه و بررسی شکل‌گیری داستان کوتاه در ادبیات اردو و همچنین رشد و شکوفایی آن همت گماشته است.

پس از انقلاب شوروی سابق در سال ۱۹۱۷ میلادی و روی کار آمدن دولت کمونیستی در این کشور و حمایت بی‌چون و چرا از حقوق کارگران و کشاورزان در برابر ثروتمندان این انقلاب توانست اثرات و تبعاتی نیز در کشورهای دیگر جهان داشته باشد. بدین گونه در هندوستان متحد

نویسندگانی به حمایت از قشر ستم‌دیده و مظلوم به نگارش داستان‌های کوتاه و رمان روی آوردند و آن را در مجله‌ای به نام «انگاره» منتشر کردند اما این مجله پس از مدتی توسط حکومت وقت بریتانیا ضبط شد و از سویی دیگر علمای دینی آن زمان آنها را ملحد و کافر خواندند.

این اولین تلاشی بود که برای نشان دادن واقعیت‌های جامعه هندوستان از سوی کسانی چون سجاد ظهیر و دوستان وی صورت گرفت پس از آن در سال ۱۹۳۶ میلادی در شهر لکنئو به سرپرستی «پریم چند» از بنیان داستان‌نویسی در قرن بیستم میلادی «انجمن ترقی پسند مصنفین» شکل گرفت و در منشوری که از سویی این انجمن منتشر شد به تشریح دیدگاه‌هایی این انجمن پرداختند.

دکتر کیومرثی داستان‌نویسی کوتاه در زبان اردو را از لحاظ زمانی به چهار دور مهم تقسیم کرده است: اولین و مهم‌ترین این بخش از اوایل قرن بیستم تا سال ۱۹۳۵ ادامه دارد یعنی در فاصله‌ای که انقلاب کمونیستی در شوروی سابق شکل گرفته و همراه آن مجله «انگاره» توسط سجاد ظهیر و دوستان وی در سال ۱۹۳۲ میلادی منتشر می‌شود و در نهایت در سال ۱۹۳۶ میلادی در شهر لکنئو انجمن ترقی پسند مصنفین شکل گرفته و در منشوری که از سویی این انجمن منتشر و به تشریح فعالیت‌های آن در هندوستان متحد پرداخته می‌شود.

دوره دوم از سال ۱۹۳۵ تا سال ۱۹۴۷ میلادی ادامه دارد و به عبارتی این دوره به جدایی پاکستان از هندوستان و استقلال این کشور ادامه می‌یابد و داستان‌نویسی در زبان اردو با تقسیم هند وارد دوره‌ای تاریخی و مهم می‌شود که در این دوره «سعادت حسن منتو» از جمله کسانی است که واقعه تلخ تقسیم هند و تبعات آن را در داستان‌های کوتاه خود به تصویر می‌کشد. دور سوم داستان‌نویسی در زبان اردو در قرن بیستم میلادی از سال ۱۹۴۷ شروع شده و تا سال ۱۹۷۰ ادامه دارد که بعد از آن در سال ۱۹۷۱ میلادی بنگلادش نیز از پاکستان جدا شده و اعلام استقلال می‌کند. دوره چهارم و پایانی که در این کتاب مورد مطالعه قرار گرفته از ۱۹۷۰ میلادی شروع شده و تا سال ۲۰۰۰ ادامه دارد.

با مطالعه فصل اول کتاب می‌توان گفت که دکتر کیومرثی با نگاهی ژرف به مطالعه و بررسی داستان‌نویسی در زبان اردو پرداخته است و به بیان تحولات سیاسی و اجتماعی در هر دوره پرداخته و همزمان به بیان و توصیف آثار نمایان داستان‌نویسان مطرح در هر دوره پرداخته است.

در فصل دوم کتاب دکتر کیومرثی به مطالعه و بررسی داستان کوتاه در زبان و ادبیات فارسی در قرن بیستم می‌پردازد و آن را همچون فصل اول از نظر تاریخی، سیاسی و اجتماعی بررسی می‌کند. این فصل نسبت به فصل اول دارای جزئیات بیشتری است و نویسنده تلاش کرده با استفاده از منابع و مآخذ مستند به تقسیم‌بندی ادوار تاریخی داستان‌نویسی در ادبیات فارسی بپردازد. در این فصل نویسنده ادوار داستان‌نویسی در زبان و ادبیات فارسی را به پنج دوره تقسیم کرده و به بیان ابعاد سیاسی، اجتماعی آن نیز پرداخته است در ذیل هر دوره تاریخی با اشاره به تحولات آن دوره از آثار داستان نویسان آن دوره نیز یاد کرده است.

دوره اول از سال ۱۸۷۴ میلادی شروع شده و به سال ۱۹۴۱ میلادی پایان می‌یابد. با نگاهی دقیق به ادوار داستان‌نویسی در ادبیات اردو می‌توان گفت زمانی که داستان‌نویسانی چون پریم چند و سجاد حیدر یلدرم در زبان اردو از بنیان داستان‌نویسی در قرن بیستم به شمار می‌روند در ادبیات فارسی نیز داستان کوتاه با محمدعلی جمال‌زاده شروع شده و صادق هدایت صادق چوبک، جلال آل احمد، سیمین دانشور و دیگر داستان نویسان ایرانی آن را به اوج کمال خود می‌رسانند. بی‌شک نهضت‌های ادبی در تحول داستان‌نویسی اردو و فارسی اهمیت بسزایی داشته‌اند و نویسند نیز بر آن است در کتاب «اردو فارسی افسانه» این مهم را به خوبی به خواننده اردو زبان منتقل کند تا وی با جامعه ایرانی و نیز تحولات سیاسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران آشنا شود.

زمانی که از داستان «کی بود و کی نبود» جمال‌زاده سخن به میان می‌آید می‌تواند در مقابل به مجموعه داستان‌های کوتاه پریم چند بنام «سوز وطن» اشاره داشت و اولین داستان کوتاه پریم چند را با عنوان «دنیا کا انمول رتن» را از جمله داستان‌هایی دانست که وی به رشته تحریر در آورده است.

دوره اول داستان کوتاه در زبان فارسی که همزمان با دوره حکومت قاجار در ایران است بیشتر داستان‌هایی نوشته شده از لحاظ شکل و ساختار به سفرنامه شباهت بیشتری دارند اما با رشد صنعت ترجمه در ایران داستان‌های کوتاه از ادبیات غرب و آمریکا تأثیر گرفته و به بیان مسائل اجتماعی و سیاسی می‌پردازند.

دوره دوم داستان کوتاه در ادبیات فارسی از سال ۱۹۴۱ تا سال ۱۹۵۳ ادامه دارد و این دوره را می‌توان دوره داستان‌نویسی نویسندگانی چون محمدعلی جمال‌زاده، صادق هدایت، بزرگ علوی، صادق چوبک، جلال آل احمد ابراهیم گلستان و غیره دانست که نویسنده کتاب با

جزئیات و تفصیل بیشتری به این موضوع پرداخته است. در تقسیم‌بندی ادوار داستان کوتاه در ادبیات فارسی دکتر کیومرثی تمام مسائل سیاسی، تاریخی و اجتماعی را با سبک و شیوه‌ای رسا بیان کرده است که خواننده اردو زبان می‌توان به آسانی به تحولات موجود در جامعه ایرانی دسترسی پیدا کند. در این فصل سیر داستان‌نویسی قبل و بعد از انقلاب با رعایت ادوار زمانی مورد مطالعه قرار گرفته و نکته مهم آن است که در بخش پایانی به ادبیات داستانی پس از انقلاب اسلامی یعنی ادبیات پایداری و جنگ ایران و عراق در داستان‌های کوتاه فارسی پرداخته شده است.

فصل سوم و پایانی کتاب «اردو فارسی افسانه» که بخش بسیار مهم آن به شما می‌رود در آن نویسنده ابتدا در بخش‌هایی جداگانه ابتدا به داستان نویسان بنام اردو و فارسی و همچنین آثار و تصانیف آنها اشاره کرده است تا خواننده ابتدا با داستان‌های کوتاه این نویسندگان مطرح و بنام آشنایی پیدا کند و در بخش دوم با انتخاب یکی از داستان‌های کوتاه هر نویسنده در ابتدا خلاصه‌ای از آن را بیان نموده و در ادامه به تجزیه و تحلیل داستان موردنظر پرداخته است. این فصل از کتاب بیشتر جنبه مطالعه تطبیقی دارد تا خواننده بتواند با مطالعه خصوصیات داستان نویسان دو زبان به وجه شباهت و تفاوت بین آنها پی برده و اسلوب داستان‌نویسی هر دو را با هم مقایسه نماید.

فصل پایانی کتاب عناصر مشترک و اساسی بین داستان کوتاه اردو و فارسی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و پارامترهایی برای خواننده و محقق فراهم می‌کند تا به وسیله آنها وی بتواند شخصت‌های مطرح را در ادب داستانی اردو و فارسی مورد مطالعه تطبیقی قرار دهد. به طور مثال بین سبک داستان‌نویسی «سعادت حسن منتو» در ادبیات اردو و «صادق هدایت» در ادبیات فارسی شباهت‌هایی وجود دارد البته نمی‌توان گفت که آنها از نظر شخصیتی به هم نزدیک هستند اما نوعی قرابت در شیوه بیان مسائل اجتماعی بین آنها وجود دارد و محقق می‌تواند با خواندن این کتاب به ابعاد مشترک در سبک نگارش دو داستان‌نویس پی ببرد و بتواند آثار و داستان‌های کوتاه آنها را مورد بررسی قرار دهد.

از دیگر نکات مهمی که نویسنده کتاب در مطالعه تطبیقی خود بدان توجه داشته است آوردن مثال‌های از داستان‌های کوتاه است تا خواننده بتواند به نوعی با داستان‌نویس ارتباط برقرار کند و در آینده به سمت خواندن این داستان‌های جذاب و شیرین اردو و فارسی سوق یابد و از ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه هدف اطلاعاتی به دست آورد. این نوع نگاه تحقیقی و تحلیلی می‌تواند

برای دانشجویان و پژوهشگران اردو و فارسی زبان زمینه‌ای فراهم نماید که آنها بتوانند با مطالعه این کتاب برای پایان‌نامه‌های خود چه در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری موضوعاتی نو تلاش کنند و چه بسا بتوانند با رویکرد مطالعه تطبیقی در رشد و ارتقای مطالعه ادبیات داستانی اردو و فارسی نقشی مهم ایفا کنند.

از ویژگی‌های این کتاب این است که در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری برای دانشجویان و اساتید منبعی مهم و اساسی به شمار می‌رود و با مطالعه مندرجات آن دریچه‌ای نو به روی محققین اردو زبان باز می‌شود. دکتر کیومرثی در نگارش کتاب از منابع و مآخذ اصلی در دو زبان بهره جسته است و منابعی مهم در اختیار دانشجویان، اساتید و پژوهشگران مطالعات تطبیقی قرار داده است. رویکرد نویسنده کمک به رشد و شکوفایی و سیر تحول مطالعه تطبیقی در دنیای مدرن امروزی است. چه بسا کسانی هستند که با زبان اردو آشنایی دارند اما از رویکرد مطالعه تطبیقی چندان آگاه نیستند.

با توجه به سرفصل‌های مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد زبان و ادبیات اردو و با توجه به مطابقت کتاب با دروسی همچون ادب داستانی و یا نقد ادبی، بهتر است کتاب به صورت مرجع برای دستیابی به برخی اطلاعات در دسترس پژوهشگران و علاقمندان قرار گیرد. به طور کلی این کتاب، مرجعی مفید برای علاقه‌مندان و پژوهشگران زبان اردو است. مسلماً تألیف چنین اثر تطبیقی بین دو زبان فارسی و اردو کار مشکلی است که جناب دکتر کیومرثی آنرا انجام داده‌اند و بسیار قابل تقدیر است.